

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

цілеспрямований вплив дошкільного закладу та сім'ї. Тому перед вихователями та батьками стоїть важливе завдання виховати підрастаюче покоління екологічно грамотним, сформувати екологічну культуру сучасної особистості як форму регуляції взаємодії людини із природою, на основі власного прикладу прищеплювати бережливе ставлення до природи. Важливим завданням екологічного виховання є взаємодія педагогів та батьків. Під керівництвом батьків і педагогів розвиваються притаманні дітям любов, потяг до природи, виховуються почуття співпереживання. Тому особливого значення в роботі вихователів ДНЗ набуває педагогічне керівництво діяльністю сім'ї з екологічного виховання.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2012. – №7. – с. 4-19
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / За наук. Ред. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 463 с.
3. Взаємодія дитячого садка і сім'ї з питань екологічного виховання // Дитячий садок. – 2004. – №25 – 26. – С. 50 – 67
4. Екологічне виховання дитини дошкільного віку / За ред. Ю.А.Агачової. – Херсон: РІПО, 2011. – 70с.
5. Екологічне виховання / за ред. І. В. Воронюк. – Херсон. : РІПО 2011. – 70 с.
6. Основи екологічного виховання в ДНЗ / За заг. ред. О. В. Рідкоус. – Херсон. : РІПО, 2010. – 70с.
7. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибір. твори: У 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1976. -т. 3. – 670с.

Рідкоус О.В.*

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкривається суть, зміст, рушійні сили, складові самоосвіти, її роль у процесі самореалізації особистості, моделі самореалізації тощо.

Сучасна школа потребує вчителя нового типу, який володіє високою фаховою кваліфікацією та професійною культурою, здатний об'єктивно осмислювати педагогічні явища й факти, критично оцінювати й творчо перетворювати педагогічну дійсність. Це пов'язано, насамперед, із проблемами саморозвитку особистості та творчої самореалізацією педагога, новими концептуальними підходами до реформування загальної середньої освіти.

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» і «Державного стандарту початкової загальної освіти»,

* © Рідкоус О.В.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

що передбачають реалізацію принципів індивідуалізації та гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, визнання її самотності та самоцінності, формування компетентності учня як загальної здатності до суспільної діяльності на основі знань, досвіду, системи цінностей, здібностей, набутих у процесі навчання.

Значення педагога в суспільстві є визначальним: він не тільки сприяє розвитку учня як громадянина, а й фактично буде засади громадянського суспільства в повсякденній праці класу та школи. Потрібне усвідомлення суспільством важливої місії педагога для динамічного розвитку суспільства. Проте в Україні зберігається невідповідність між суспільним значенням педагога та його статусом у суспільстві, що позначається на рівні заробітної платні педагогічних працівників. Недостатнє фінансове забезпечення вчителів спричинило зниження мотивації вчительської праці і, відповідно, якості викладання.

Поряд із цим, професійна діяльність учителя наповнюється дедалі глибшим творчим змістом: йому надана можливість вносити зміни не тільки до окремого уроку, а й навчальної програми загалом; використовувати як традиційні, так і нові форми роботи, розробляти і впроваджувати власні підходи до навчання й виховання учнів.

Отже, у вчителя з'явилася реальна можливість виявити себе справжнім творцем навчального процесу, реалізувати свій духовний потенціал. Нові завдання, поставлені перед сучасною школою, вимагають перегляду змісту педагогічної освіти, яка є ядром професійної компетентності вчителя. Зрозуміло, що освіта не тотожна обсягу засвоєної інформації, а набуті протягом навчання знання та вміння не завжди є запорукою успішної професійної діяльності.

Тому в школі в нових умовах потрібен передусім інтелігентний (знаючий, розуміючий, культурний) учитель, який володіє необхідними фаховими знаннями та вміннями, усвідомлює шлях до їх набуття, володіє принципами й методами пізнання теорії та практики педагогічної діяльності.

Тільки за таких умов учитель буде здатний творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної дійсності, критично їх оцінювати й оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають. Тобто сенсом та метою освіти є становлення особистості та її постійний розвиток.

Тому метою цієї статті є висвітлення шляхів самоосвіти та самореалізації вчителя початкових класів, як складової його професійного розвитку в сучасних умовах.

Ідея саморозвитку особистості покладена в основу гуманістичної психології, засновниками якої є А. Маслоу, Ш. Мюлер, К. Роджерс та ін. В основі особистості, вважав

А. Маслоу, закладена мотиваційна сфера, тобто те, що рухає людину, що робить її особистістю. Цю сферу утворює ряд взаємозалежних потреб: фізіологічні потреби, потреби в безпеці, повазі та ін. Але вище місце займає потреба в самоактуалізації: людина прагне реалізувати весь свій потенціал здібностей «щоб бути тим, ким він може стати».

Прагнення до саморозвитку К. Роджерс розглядає як природну потребу особистості. Більше того, він вважає, що ця потреба мала б зберігати свою актуальність протягом усього життя людини. Людина готова вчитися тільки тому, що для неї є значимим [1]. Тому вирішальним у навчанні є той досвід, що уможливорює прийняття людиною нової для неї інформації, нових ідей. Т. Селевко вважає, що потреби в захищеності, у самовираженні, у самоактуалізації є визначальними для розвитку особистості. На їх основі може бути сформована основна ідея самовдосконалення особистості (поліпшення самого себе).

Педагогічний словник так визначає поняття «самоосвіта»: «Самоосвіта, цілеспрямована пізнавальна діяльність, керована самою особистістю; придбання систематичних знань у будь-якій галузі науки, техніки, культури, політичному житті й т. д. В основі самоосвіти лежить цікавість того, хто навчається, у поєднанні із самостійним вивченням матеріалу» [2, с.257].

Важливою рисою самоосвіти вчителя є те, що результатом його роботи виступає не лише власне самовдосконалення в особистісному й професійному плані, а й розвиток учнів. Учитель повинен досягти успіху, щоб його досягли учні. Самоосвітню діяльність вчителя можна розглядати як сукупність декількох «само-»:

- самооцінка – уміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – уміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – уміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, усвідомлювати свої інтереси;
- самоорганізація – уміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – уміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;
- саморозвиток – результат самоосвіти.

Саме формуючи цю сукупність «само-» можна передбачати свідомо самоосвітню діяльність вчителя.

Таким чином, узагальнена концепція самореалізації особистості не може не позначатися на підході до сучасних технологій навчання та виховання.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

У визначенні діяльності вчителя варто пам'ятати, що основний шлях розвитку людини – це її самореалізація, самобудівництво й розгортання індивідуальних здібностей.

Зміст освіти з культурологічної точки зору І. Я. Лернер визначає як педагогічно-адаптований соціальний досвід, що складається з 4-х компонентів:

- знання про природу, суспільство, техніку, мислення, способи діяльності, засвоєння яких забезпечує формування світогляду, методологічний підхід до пізнавальної та практичної діяльності;

- досвід здійснення відомих способів діяльності, який втілюється разом зі знаннями в навичках і вміннях особистості;

- досвід творчої діяльності, втілений в особливі інтелектуальні процеси;

- досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, людей один до одного, тобто ставлення до дійсності, яка стала об'єктом або засобом діяльності [1].

Відтворення соціально-історичного досвіду в знаннях, уміннях та навичках забезпечується навчанням, відтворення індивідуальних здібностей досягається в навчанні. Відтворення та засвоєння знань, умінь, навичок повинно максимально відповідати еталону (нормативу). Пізнавальні здібності вивляються у процесі оволодіння діяльністю в тому наскільки індивід швидко і ґрунтовно, легко та міцно засвоює засоби її здійснення та реалізації.

У діяльності двох рівноправних суб'єктів: викладач – учень і створюються умови для самореалізації особистості.

Самореалізація в освітній системі, на думку І. А. Зязюна, має чіткі психологічно орієнтовані моделі, які ґрунтуються на розробках зарубіжних і вітчизняних дослідників. Класифікацію цих моделей можна представити таким чином: вільна, особистісна, розвивальна, активізувальна, формувальна, збагачувальна.

Вільна модель передбачає, що особистість разом із викладачем визначає інтенсивність і тривалість навчальних занять, вільно планує час, самостійно обирає засоби навчання. Відсутня жорстка система педагогічних впливів, підтримується імпровізація учня й викладача у виборі змісту й способів учення. Ключовий психологічний компонент моделі – свобода індивідуального вибору.

Психологічна мета особистісної моделі полягає в тому, щоб дати загальний розвиток особистості, у тому числі в пізнавальній, емоційно-вольовій, моральній, естетичній сфері. Навчання відбувається на високому рівні складності, створюються умови для формування атмосфери довіри, варіативності навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей і нахилів до навчання учасників процесу. Ключовий психологічний

елемент – цілісне психологічне зростання.

Розвивальна модель націлена на перебудову навчальної діяльності особистості для забезпечення теоретичного мислення, рефлексії, самостійності у вирішенні навчальних завдань. Ключовий психологічний елемент – «способи діяльності».

Активізувальна модель спрямована на підвищення рівня активності за рахунок включення в навчальний процес проблемних ситуацій, опори на пізнавальні потреби й естетичні почуття. Ключовий психологічний елемент – «пізнавальний інтерес».

Збагачувальна модель має за ключовий психологічний елемент «індивідуальний неповторний досвід учня». Це система психічних механізмів, які визначають тип пізнавального ставлення особистості до світу, її сприйняття розуміння і пояснення того, що відбувається. Саме особистісний досвід є психологічною основою самореалізації особистості в системі освіти [3].

За таких умов важливого значення набуває реалізація цих моделей в післядипломній освіті, що надає можливості для самореалізації особистості.

Але насамперед необхідно розглянути умови формування та розвитку потреби в саморозвитку та в самоосвіті:

- розширення обсягу пізнавальної інформації та джерел, способів її отримання, збагачення програмного матеріалу новітніми фактами та висновками, використання у викладанні різних засобів навчання, використання додаткової літератури, залучення позапрограмних джерел інформації;

- перехід від репродуктивної до творчої діяльності: дії за зразком, звичайний переказ матеріалу, самостійне доведення, порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, самостійне творче застосування отриманих знань, розв'язання нестандартних завдань;

- урахування пізнавальних можливостей учнів: диференційований підхід до учнів, урахування їхніх об'єктивних пізнавальних можливостей, урахування суб'єктивних уявлень школярів про свої можливості;

- усвідомлення особистої та суспільної значущості самоосвіти та саморозвитку: розкриття значущості освіти, демонстрація значущості системи знань, розуміння значущості кожного окремого завдання, заняття [3].

В основу організації самоосвіти педагога покладені такі принципи:

- системність та послідовність самоосвіти;
- зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю педагога;
- взаємозв'язок наукових і методичних знань у самоосвітній діяльності вчителя;

- комплексне вивчення психолого-педагогічних і науково-методичних проблем;

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

– відповідність змісту самоосвіти рівню підготовки педагога, його інтересам та нахилам [2].

Самоосвіта педагога здійснюється за наявності таких ознак:

– Самоосвіта як процес пізнання передбачає не просте закріплення професійних знань, або засвоєння вже відомої наукової інформації, а має за мету набуття нових наукових і методичних знань, практичних навичок.

– Самоосвіта повинна бути неперервною, поповнення й оновлення нових знань має здійснюватись на підставі попередньої професійної підготовки педагога. Систематичність і безперервність цієї діяльності регулюються планами та програмами самоосвіти.

– Самоосвіта має сприяти оволодінню педагогом засобами застосування професійних знань у його практичній діяльності [2].

Шляхом досконалої організації самоосвітньої діяльності постійно вдосконалюється професійна майстерність учителя і, як наслідок, формується авторитет педагога серед учнів, батьків, колег. Таким чином, учитель, який працює творчо, сам собі створює особистий імідж. Імідж – це той образ, який бачать інші.

Становлення творчого вчителя-професіонала повинно відбуватися не стихійно, а за індивідуальним цілеспрямованим планом самоосвіти. При складанні планів доцільно враховувати такі принципи самоосвіти вчителя:

– принцип цілісності (системність самоосвітньої діяльності);

– принцип діяльності (практична спрямованість роботи);

– принцип мобільності (відповідність змісту самоосвіти рівню професійної компетентності);

– принцип самореалізації (впровадження в життя своїх внутрішніх можливостей та здібностей);

– принцип самоорганізації (здатність особистості раціонально організувати свою діяльність).

Досконала організація самоосвіти залежить від багатьох факторів:

– Стартовий інтелектуальний потенціал – це певний обсяг знань, умінь та навичок, набутих учителем (базові знання, науково-теоретична підготовка, методична підготовка тощо). При постійному саморозвитку вчителя постійно вдосконалюється рівень інтелектуальної компетентності вчителя, а саме: стан науково-технічної, психолого-технічної, методичної, технологічної підготовки.

– Мотиви формування безперервної освіти (прагнення до постійного самовдосконалення, професійне зростання, наявність пізнавальної зацікавленості). Мотивація саморозвитку

обумовлена професійними освітніми потребами – бажанням удосконалити педагогічну діяльність або уникнути зайвих проблем, для того, щоб стати більш професійним.

Мотиви безперервної освіти дуже різноманітні. Серед них частіше зустрічаються:

- прагнення до постійного самовдосконалення;
- прагнення до самовираження;
- прагнення до самореалізації та самоствердження особистості;
- професійне зростання;
- розширення кругозору;
- підвищення рівня розвитку усіх видів компетентностей;
- наявність пізнавальної зацікавленості;
- створення позитивного іміджу серед учнів, батьків, колег;
- підвищення кваліфікаційної категорії під час атестації;
- отримання нагород;
- підвищення особистісного рейтингу на різних рівнях підпорядкування.

У структурі мотивації виділяються такі компоненти:

- самосвідомість (усвідомлення близьких цілей, мотивів свого «я», своїх реальних і бажаних якостей, пізнавальні та когнітивні уявлення про себе, емоційне уявлення про себе);
- самонавчання (соціальне визначення, усвідомлення самоосвіти як суспільного та особистого обов'язку, переконання в можливості особистого розвитку, вивчення своєї професійної спрямованості, творчі мотиви);
- самовиховання (самозобов'язання, самонавіювання, самоконтроль, самоаналіз, самооцінка).

Навички самостійного оволодіння знаннями – це навички, набуті людиною на підставі власних психофізіологічних особливостей та вдосконаленні в процесі життєдіяльності (читання, слухання, спостереження, експеримент).

Уміння розумової діяльності (чуттєве пізнання, техніка мислення, вибір проблем та шляхів їх вирішення).

Уміння самоорганізації пізнавальної діяльності – це вибір джерел пізнання (вибір форм самоосвіти, планування, організація робочого місця, самоаналіз, самоконтроль) [2].

Самоосвіта вчителя є необхідною умовою професійної діяльності та зростання педагога. Здібність до самоосвіти не формується у педагога разом з отриманням диплому педагогічного ВНЗ. Ця здібність визначається психологічними і інтелектуальними показниками кожного окремого вчителя але не в меншому ступені ця здібність формується в процесі роботи з джерелами інформації, аналізу, самоаналізу, моніторингу своєї діяльності, діяльності колег.

Одним із засобів підвищення професійної компетентності

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

вчителя може бути програма педагогічної самоосвіти та моніторингу профзростання. Головною метою програми є всебічний розвиток педагога для подальшого забезпечення оптимальних умов для навчання та виховання учнів.

Основні завдання:

- Виявлення особистісного рівня професійної компетенції на підставі самодіагностики.
- Рациональне планування самоосвітньої діяльності з урахуванням основних напрямів розвитку освіти.
- Досконала організація самоосвітньої діяльності та участь у різноманітних формах методичної роботи.
- Проведення моніторингу професійного зростання.
- Узагальнення досвіду роботи за результатами роботи над самоосвітньою темою.

Прогнозовані очікувані результати – розвиток усіх типів рефлексії:

- підвищення загального рівня професійної майстерності вчителя (підвищення рівня професійної підготовки, покращення усіх видів педагогічної компетентності: інтелектуальної, психологічної, управлінської, мотиваційної, комунікативної, проєктивної, дидактичної, методичної), моделювання особистого перспективного досвіду роботи, підвищення рівня організації навчально-виховного процесу;
- підвищення рівня організації навчально-виховного процесу (створення соціально-педагогічних умов для встановлення особистості кожного учня, підвищення якості знань, умінь та навичок учнів, розвиток інтересу до предмета та підвищення вихованості учнів).

При здійсненні такого плану самоосвіти важливим стає особистісна мотивація кожного педагога. Тому на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів необхідно звертати більш ретельну увагу на це питання. До багатьох аспектів цієї проблеми необхідно звертатися на лекційних та практичних заняттях, створюючи творчі групи педагогів під час курсової підготовки та в міжкурсовий період.

Література:

1. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи / За ред. І. П. Зерона. – К. -: Вінол, 2000. – 636 с.
2. Маслікова І. Модель педагогічного керівництва самоосвітньою діяльністю педагогів у системі методичного менеджменту // Управління школою (Основа). – 2004. – № 11.
3. Назар В. М. Методична робота з педагогічними працівниками у міжкурсовий період // Управління школою (Осн.). – 2003. – №34.
4. Пехота О. М. Освітні технології / Пехота О. М., Кітенко А. З., Лаборський О. М. – К. : АСК, 2000. – 225 с.
5. Радченко А. Є. Професійна компетентність учителя: – Х. : Основа, 2006. – 126 с.